

Emlékezés Schvarcz Gyulára (1839-1900), a Magyar Tudományos Akadémia rendes tagjára

Remembering Gyula Schvarcz (1839-1900), Full Member of the Hungarian Academy of Sciences

Schvarcz Gyula jogtudós, kultúrpolitikus (művelődéspolitikus) és történész 1839. december 7-én, 180 évvel ezelőtt született Székesfehérváron. Budapesten hunyt el 1900. január 31-én. Schvarcz Gyulát a Magyar Tudományos Akadémia 1864-ben levelező, 1887-ben pedig rendes tagjává választotta. Levelező tagi székfoglalóját 1864. március 21-én „Az embernem úgynevezett egységéről” címmel tartotta a Magyar Tudományos Akadémián. Rendes tagi székfoglaló előadását „Lucius Cornelius Sulla a római alkotmányjog történelmében” címmel 1887. október 10-én tartotta. Ez az értekezése még ebben az esztendőben nyomtatásban is megjelent a Magyar Tudományos Akadémia Értekezések a társadalmi tudományok köréből című kiadványsorozatának 9. kötetében.

Édesapja főhadnagy volt, aki korán, 1841-ben hunyt el. Édesanyja Horhy Katalin volt. Középkiskoláit szülővárosában, Székesfehérváron végezte 1848–1854 között. 1861-ben a jénai egyetemen megszerezte a bölcsészettudományok doktora címet. 1861 és 1864 között külföldön tett tanulmányutat. Megismerte Közép-Európa országait és az Egyesült Királyságot.

Schvarcz Gyula korán kezdett közoktatásügyi politikával foglalkozni. A tudomány, a vita contemplativa és a politikai, közéleti tevékenység, a vita activa szorosan egybekapcsolódott életében. Magyar, német, francia, angol és ógörög (klasszikus görög) nyelven írt művei figyelmet keltettek itthon és külföldön egyaránt.

1865-ben Új korszak címen közművelődési és tanügyi hetilapot alapított, melynek szerkesztésével Bobory Károlyt bízta meg. A lap szerkesztésében 1868-ig vállalt szerepet.

Említést érdemel, hogy külföldön is ismert természettudományos munkáknak is szerzője volt. E művei alapján választotta tagjául több külföldi tekintélyes tudományos társaság, így a londoni Geological Society, az Ethnological Society és az Anthropological Society, továbbá a párizsi Sociétés Géologique de France és az ugyancsak párizsi Académie Nationale. Meghívás alapján komoly figyelemmel kísért felolvasásokat tartott - többek között - 1858-ban a londoni Chronological Institute-ban „On mankind's chronological reach as enlightened by natural sciences” címmel és öt évvel később, 1863-ban a szintén Londonban működő Ethnological Society-ban „On the diversity of human races” címmel.

Az osztrák-magyar kiegyezést követően több cikluson át, 1868–1872, 1875–1878 és 1887–1894 között tagja volt a magyar országgyűlésnek. Székesfehérváron a 48-as párt programjával nyerte el parlamenti mandátumát. A fővárosi terézvárosi választókerületben a Szabadelvű párt programjával választották országgyűlési képviselőnek.

Képviselői minőségében következetes szorgalmazta a hazai politikai intézmények európai színvonalra történő emelését. Kezdeményezte a közigazgatási bíróság felállítását, a tisztviselők minősítésének törvényben történő szabályozását, a földművelési (földművelésügyi) minisztérium különválasztását a kereskedelemügyi minisztériumtól és a főrendiház modern felsőházzá alakítását. A főrendiház reformjánál elsősorban az Egyesült Királyság Felsőházát

(House of Lords) tekintette modellnek, hangsúlyozva, hogy a reform során tekintettel kell lenni a magyarországi alkotmányos rendszer sajátosságaira.

Schvarcz Gyula sokat tett a hazai művelődéspolitikai és közoktatásügyi színvonalának emelése érdekében is. Célja Magyarország polgári átalakulásának előmozdítása volt. Említést érdemel, hogy nevéhez fűződik a jog- és államtudományok különválasztásának gondolata, aminek eredménye az önálló államtudományi doktorátus meghonosítása, elfogadása volt a két magyarországi tudományegyetemen, Budapesten és Kolozsváron.

Schvarcz Gyula kezdeményezte a vármegyei, városi, törvényhatósági közkönyvtárak alapítását valamint a progresszív jövedelmi adó bevezetését. Parlamenti működése alatt a képviselőház közoktatásügyi bizottságának előbb tagja, később pedig elnöke volt. Parlamenti beszédei elsősorban kultúrpolitikával foglalkoztak. A Tisza Kálmán nevéhez kapcsolódó fűziót követően belépett a Szabadelvű Pártba, melynek 1894-ig volt tagja. Ebben az évben nevezték ki a budapesti királyi magyar tudományegyetemen az ókori történelem nyilvános rendes tanárának. Az újabb parlamenti választáson azonban már nem indult.

Schvarcz Gyula tudományos munkásságában kiemelkedő szerepet töltött be a klasszikus (görög-római) antikvitás állami intézményeinek elemzése. A római államot, a római res publica-t elsősorban Lucius Cornelius Sulla politikai pályája, az államférfi és történetíró, az Amiternumban (a mai Aquilában) született Caius Sallustius Crispus és Marcus Tullius Cicero munkái alapján vizsgálta. Tudományos eredményei idegen nyelven, részben külföldön publikált művei alapján a külföldi szakirodalomban is visszhangra találtak.

Schvarcz Gyula tudományos igénnyel írt cikkei számos folyóiratban, szaklapban, így a Gazdasági Lapokban, a Kelet Népében, a Magyar Földtani Társulat Munkálataiban, a Kritikai Szemlében - ebben a lapban jelent meg 1879-ben Kautz Gyula Politikai tudománya című könyvről írt terjedelmes, értékelő kritikája-, a Szabadságban, az Egyetértésben - ebben a lapban Montesquieuról tett közzé kisebb tanulmányokat -, az Ungarische Revueben – ebben a folyóiratban „Die Anfänge einer politischen Literatur der Griechen und die Staatsformenlehre des Aristoteles” című munkája jelent meg -, a Pesti Hirlapban, - ebben a lapban tette közzé „Budapest és a tudomány” valamint „Szerbia új alkotmánya” című tanulmányait -, a Magyar Igazságügyben, a Nemzetben – ebben a lapban publikálta a sok vonatkozásban ma is aktuális „Szellemi életünk és az akadémia” című tanulmányát -, a Jogtudományi Közönyben, az Athenaeumban és a Nemzeti Szemlében. Megemlítjük, hogy a Pallas nagy Lexikonának is számos szócikket publikáló munkatársa volt.

Schvarcz Gyula igen széleskörű, korában nemzetközileg is ismert és értékelt tudományos és művelődéspolitikai munkássága ma is joggal tarthat számot figyelemre.

Schvarcz Gyula főbb jogi, római jogi, államelméleti és művelődéspolitikai vonatkozású művei

A közoktatásügyi reform keresztülvitelének lehetőségéről Magyarországon parlamenti központosítás segélyével. Pest, 1865.; A közoktatásügyi reform mint politikai szükséglet Magyarországon. Pest, 1866-1869.; Magyarország helyzete a reálunióban. Pest, 1869. (német nyelvű kiadás. Pest, 1870.); Államintézményeink és a kor igényei. Pest, 1871.; Die Demokratie. Leipzig, 1877-1882. és 1898.; Die römische Massenherrschaft, Pest, 1893. (2.,

halálát követően megjelent kiadás, Budapest, 1901.); Az athenei alkotmányjog történetének korszakairól. Budapest, 1879.; A miniszteri felelősség eredete az európai alkotmánytörténelemben. Budapest, 1883. (In: Értekezések a társadalmi tudományok köréből VII. 6.); Sallustius államformái és a görögök politikai irodalma. Budapest, 1885. (In: Értekezések a társadalmi tudományok köréből VII. 8.); Montesquieu elmélete a monarchiai államformáról a L'esprit des lois első tíz könyvében és az európai alkotmányfejlődés. Budapest, 1885. (In: Értekezések a társadalmi tudományok köréből VIII. 1.); További adalék a görögök politikai irodalmának kritikai történetéhez. Budapest, 1886. (In: Értekezések a társadalmi tudományok köréből VIII. 4.); Melyik görög állam közelítette meg leginkább a képviselői rendszer alapgondolatát? Budapest, 1886. (In: Értekezések a társadalmi tudományok köréből VIII. 6.); Gondolatszabadság és ódon tömeguralom. Budapest, 1886. (In: Értekezések a társadalmi tudományok köréből VIII. 9.); A két utóbbi évtized államformatani irodalmának kritikai méltatásához. Budapest, 1887. (In: Értekezések a társadalmi tudományok köréből VIII. 10.); Az európai monarchiák rendszeres alaptörvényeiről, tekintettel ezek alkotmánytörténelmi előzményeire. Budapest, 1887. (In: Értekezések a társadalmi tudományok köréből IX. 1.); Az athenei állam és társadalmi jelentősége az emberi haladásra nézve Kleisthenestől Ephialtesig. Budapest, 1887. (In: Értekezések a társadalmi tudományok köréből IX. 2.); Lucius Cornelius Sulla a római alkotmányjog történelmében. Budapest, 1887. (In: Értekezések a társadalmi tudományok köréből IX. 4.); Tudomány és társadalom. Budapest, 1888. (In: Értekezések a társadalmi tudományok köréből IX. 10.); Adalék a római alkotmánypolitikához és államjoghoz. Budapest, 1888. (In: Értekezések a társadalmi tudományok köréből X. 1.); Adalék a Magyar állampolgári társadalom egysége természetének elméletéhez. Budapest, 1888. (In: Értekezések a társadalmi tudományok köréből X. 2.); A király tanácsosainak felelőssége Aragóniában és Magyarországon III. András óta. Budapest, 1888. (In: Értekezések a társadalmi tudományok köréből X. 5.); Taras, Syrakusa, Akragas és egyéb görög államok demokráciája. Budapest, 1890. (In: Értekezések a társadalmi tudományok köréből X. 9.); A tudományos és irodalmi kitünőségek jogcíme a felsőházi tagságra az európai államok alkotmánytörténelmében, különös tekintettel a spanyol alaptörvényhozásra. (1808-1876.) Budapest, 1890. (In: Értekezések a társadalmi tudományok köréből XI. 2.); Az athenei alkotmányjog történelmének korszakai azon csak imént fölfedezett görög munkában, melyet némelyek Aristotelesnek tulajdonítanak. Budapest, 1891. (In: Értekezések a társadalmi tudományok köréből XI. 3.); További tanulmány a legújabb fölfedezett Athénaion Politeia. Budapest, 1891. (In: Értekezések a társadalmi tudományok köréből XI. 5.); Kritik der Staatsreformen des Aristoteles. Leipzig, 1891. Mit einem Anhang, enthaltend die Anfänge einer politischen Literatur bei den Griechen. Vermehrte Ausgabe. (2. bőv. kiadás. Leipzig, 1901.); Montesquieu und die Verantwortlichkeit der Räte der Monarchen in Aragonien, England, Ungarn, Siebenbürgen und Schweden. Leipzig, 1892. (2. kiadás. Leipzig, 1901.); Elemente der Politik. Versuch einer Staatslehre auf Grundlage der vergleichenden Staatsrechtswissenschaft und Culturgeschichte. Berlin, 1895.; Herodotos és Anytos psephismája. Budapest, 1899. (In: Értekezések a társadalmi tudományok köréből XII. 3.) és Görög történelem. Különös tekintettel az athenei történelemre és ennek forrásaira. Budapest, 1900.

Felhasznált források (irodalom)

Hornyánszky Gyula: Schwarcz Gyula emlékezete. Budapest, 1901.; Nagy László: Schwarcz Gyula mint kultúrpolitikus. Budapest, 1902.; Muhy János: Schwarcz Gyula kultúrpolitikai törekvései. In: Acta Universitatis Szegediensis. Sectio Paedagogica et Psychologica, 1956.;

Miru György: Polgárosodás és alkotmányos átalakulás Schvarcz Gyula politikai gondolkodásában. Debrecen, 1997. és Schvarcz Gyula - válogatta, sajtó alá rendezte, a bevezetést és a jegyzeteket írta Miru György. Új Mandátum, Budapest, 2000. 266 o.

Hamza Gábor
egyetemi tanár, az MTA rendes tagja
Eötvös Loránd Tudományegyetem (ELTE)
Állam- és Jogtudományi Kar
email: gabor.hamza@ajk.elte.hu